HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנאמר [1]הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנאמר [2]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו שנאמר [3]ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו [4]אשרי איש ירא [את] ה' אשרי איש ולא אשרי אשה א"ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה [א]כשהוא איש ר' יהושע בן לוי אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש במצותיו חפץ מאד אר"א במצותיו ולא בשכר מצותיו והיינו [א]דתנן הוא היה אומר [ב]אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס כי אם בתורת ה' חפצו [ג]א"ר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנאמר [5]כי אם בתורת ה' חפצו לוי ור"ש ברבי יתבי קמיה דרבי וקא פסקי סידרא סליק ספרא לוי אמר לייתו [לן] משלי ר"ש ברבי אמר לייתו [לן] תילים כפייה ללוי ואייתו תילים כי מטו הכא כי אם בתורת ה' חפצו פריש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ אמר לוי רבי נתת [ג]לנו רשות לעמוד אמר ר' אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף [ז]נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה [ה]ואמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם ליגרים איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר שנאמר [6]גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה [ו]רבא רמי כתיב [7]על גפי וכתיב [8]על כסא [ל]בתחלה על גפי ולבסוף על כסא כתיב [9]בראש מרומים וכתיב עלי דרך בתחלה בראש מרומים ולבסוף עלי דרך עולא רמי כתיב [10]שתה מים מבורך וכתיב ונוזלים מתוך בארך בתחלה שתה מבורך ולבסוף ונוזלים מתוך בארך [ז]אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא מאי דכתיב [11]הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה אמר רבא ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבידתה וקיים בידי [ח]אמר רב שיזבי משמיה דר"א בן עזריה מאי דכתיב [12]לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך [ט]כי אתא רב דימי אמר משל לאדם שצד צפרין אם משבר כנפיה של ראשונה כולם מתקיימות בידו ואם לאו אין מתקיימות בידו [13]והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי ר' ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ואזול קמיה [י]דרבא אמר להו הני מילי סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף כי היכי

דלא

אברהם אבינו. בימי דור הפלגה היה בסוף ימי פלג נפלגה הארץ כדתניא בסדר עולם א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא לבנו פלג וא"ת בתחילת ימיו כו' ופלג ראה את אברהם כמה שנים דהא לקנ"א דפלג נולד אברהם וחיה פלג אחר כך כמה שנים: **במושב אנשי פלשתים.** כשגר ביניהם דכתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים [בראשית כא]: **כשהוא איש.** כשהוא בחור בכחו. כלומר ממהר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה: **כאיש.** גבור: **ולא בשכר מצותיו.** שעובד את יוצרו מאהבת שמו ומאהבת מצות פיו ולא לשם קיבול שכר: **על מנת שלא לקבל פרס.** יהי לבך עמו לומר אפילו אין סופי לקבל שכר אוהב אני את בוראי וחפץ במצותיו: **ממקום שלבו חפץ.** לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש הימנו שאם ישנה לו מסכת אחרת אין מתקיימת לפי שלבו על תאותו: **חפצו.** באותו שאדם חפץ מדלא כתיב חפץ: **פסקי סידרא.** פרשיות של מקרא: **סליק סיפרא.** סיימו את אחד מן הספרים: **תילים.** ספר תהלים: **עושה לו חפציו.** הכי קאמר קרא כי אם בתורת ה' עושה חפצו: **נקראת על שמו.** של [אותו] תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם: **ילמד אדם.** מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו: **ואח"כ יהגה.** יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה וה"נ אמרינן בהרואה (ברכות דף סג.) הסכת הם ואח"כ כתת ומייתינן להא דרבא התם: **דלא ידע מאי קאמר.** שאין רבו יודע לפרש לו כלום: **גרסה.** לשון גרש וכרמל (ויקרא ב) שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקין חיטה לשנים או לארבע [לצורך] מאכל: **גרסה נפשי לתאבה.** מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אע"פ שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה: **כתיב על גפי.** בתורה משתעי. שלחה נערותיה תקרא [י] תלמידים העוסקין בה. על גפי משמע כעל כנפים מושב שאינו קבוע: **וכתיב.** קרא אחרינא על כסא מקום כבוד קבוע כמו רק הכסא אגדל ממך (בראשית מא). ל"א בתחילה על גפי יחידי בלא תלמידים כמו אם בגפו יבא [ל]: **בראש מרומים.** מסתלק במחבואות: **ולבסוף עלי דרך.** מורה הוראה לעין כל: **בורך.** מים מכונסין וסופן כלים: **בארך.** מים חיים ואין פוסקין: **חבילות.** [א] דגרים הרבה [יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח: **על יד.** מעט]: **יחרוך.** נוטריקון יחיה ויאריך: **לייד הרמאי.** שמרמה אנשים להראות כמה אני חכם להעמיד גירסות הרבה והוא משכח ומקצר ימיו דכתיב (דברים ל) כי הוא חייך ואורך ימיך: **ורב ששת אמר לייד הרמאי הוא יחרוך.** בלשון (שבת דף כ:) איחרוכי איחריך. כלומר יש לו עופות לחרוך ולאכול. כל מי שלומד וגורס מעט מעט ומחזר עליו פעמים הרבה עד ששגור בפיו ואח"כ חוזר ולומד תלמודו מתקיים וקרא אתמוהי מתמה וכי לא יחרוך מי שלידו רמייה: **כנפיה.** שלא תברח: **שתול.** נעקר מכאן וחזר ונשתל במקום אחר: **נטוע.** מעיקרו ולא זז משם לעולם. כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד [את] עצמו לילך וללמוד מכל האדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד: **סברא.** ללמוד חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד:

דלא

אשרי איש ולא אשרי אשה. אבל לעיל גבי אשרי האיש לא דייק הכי דאיש משמע למעוטי אשה והאיש משמע למעוטי איש אחר: **על מנת לקבל פרס.** פי' בתוהא אם לא תבא שאילתו כמו שעושין עובדי כוכבים אבל אם אינו תוהא דמי להא דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף י:) ובפ"ק דפסחים (דף ח.) ובר"ה (דף ד.) דתניא סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור [מ]:

אמר רבא אמר רב סחורה. משמע שרב סחורה רבו מובהק היה שהרי בכמה מקומות מצינו שאמר הרבה דברים משמו והא דאמר סוף אלו מציאות (ב"מ דף לג.) אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת ומפרש רבא כגון רב סחורה דאסברא לי זוהמא ליסטרון התם אית דגרסי רבה ואית דגרסי רבא וה"פ אפילו לא קבלתי ממנו אלא דבר זה שאין בו כ"כ דבר חידוש אני חייב לקרוע עליו [י]:

אנא עבידתה. בדל"ת פירוש עשיתיה ומה שלא אמר קיימתיה שאין לשון קיום שייך אלא בדבר מצוה כי ההיא דסוף במה מדליקין (שבת דף לד.) גבי עשרתם ערבתם הדליקו את הנר וקא אמר דצריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה וקאמר אנא לא שמענא וקיימתיה מסברא ויש גורסים עבריתה ברי"ש ולא נהירא דא"כ בא לסתור ולהתפאר שעבר על דברי חכמים:

ישלש

מסורת הש"ס

א) אבות פ"א מ"ג, ב) נ"א תניא, ג) [נ"ל לין], ד) [קדושין לב:], ה) [ברכות סג:], ו) [סנהדרין לח. ע"ש], ז) [עירובין נד:], ח) שם, ט) שם, י) [נ"ל דרבה], כ) [משלי ט], ל) [שמות כא], מ) [ועי' תוס' פסחים ח: ד"ה שיזכה ותוס' ר"ה ד. ד"ה בשביל], נ) [וע"ע תוס' יבמות קו. ד"ה רבא ותוס' סנהדרין מט: ד"ה אמר],

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ: בראשית יא ד
2. וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיְיָ מְאֹד: בראשית יג יג
3. וַיְהִי כְּטוֹב לִבָּם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וִישַׂחֶק לָנוּ וַיִּקְרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסוּרִים וַיְצַחֵק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים: שופטים טז כה
4. הַלְלוּיָהּ אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת יְיָ בְּמִצְוֺתָיו חָפֵץ מְאֹד: תהלים קיב א
5. כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: תהלים א ב
6. גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל עֵת: תהלים קיט כ
7. שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִקְרָא עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת: משלי ט ג
8. וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת: משלי ט יד
9. בְּרֹאשׁ מְרֹמִים עֲלֵי דָרֶךְ בֵּית נְתִיבוֹת נִצָּבָה: משלי ח ב
10. שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ: משלי ה טו
11. הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה: משלי יג יא
12. לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ: משלי יב כז
13. וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ: תהלים א ג

מוסף רש"י

על מנת לקבל פרס. לשון ערך, כמו בערכך ומתרגמינן בפורסניה כו' שלא תאמר אקיים מצות בוראי כדי שיספיק לי צרכי, אלא עבוד מאהבה (אבות פ"א מ"ג). **ובתורתו יהגה.** בתחלה היא נקראת תורת ה' ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו (קדושין לב:). **ואחר כך יהגה.** יעיין (ברכות סג:). **אנא עבידתה.** לקבוץ על יד וחוזרתי עליה עד שהחזקתי בה ואח"כ חוזרתי ושמעתי אחרת (שם). **לא יחרוך.** נוטריקון דריש ליה, לא יחיה ולא יאריך (ערובין נד.). **צייד הרמאי.** בגירסא ואינו מחזר עליה (שם). **ורב ששת אמר.** אין זה רמאי אלא צייד שהוא טוחב והקובץ על יד הוא הרמאי וערום בדבר והוא יחרוך, כלומר יתקיים בידו כצייד הרמאי שמשבר גף בלשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח הוא חורך עופות ואוכלן, וקרא אתמוהי מתמה לא יחרוך לא יצלה ויאכל (שם).

עין משפט
נר מצוה

א [מיי' פ"ב מהל' תשובה הלכה א]:
פה ב מיי' פ"י מהלכות תשובה הלכה א [ד]:

◆

גליון הש"ס

גמ' בתחלה על גפי. עיין סנהדרין סוף לח ע"א תוס' ד"ה בתחלה:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חבילות הגורס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח:

◆

רבינו חננאל

אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי הפלגה שרשעים היו ובדרך חטאים אלו אנשי סדום שלא עמד עמהם ולא ישב במושב פלשתים כי הוא מושב לצים. אשרי האיש ירא את ה' אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש כלומר בתוקפו ומתגבר ומשבר את יצרו כאיש. במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו מיכן שנו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס וכו'. כי אם בתורת ה' חפצו אין אדם קורא אלא מה שלבו חפץ: כל העוסק בתורה הקב"ה עושה חפצו שנאמר בתורת ה' חפצו. אמר רבא בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו [ולבסוף נקראת על שמו שנאמר] ובתורתו יהגה: לעולם ילמד אדם והדר יהגה שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו והדר ובתורתו יהגה. ואמר רבא ליגרוס איניש אע"ג דשוכח שנאמר גרסה נפשי לתאבה. שתה מים מבורך בתחלה מבור ואחרי כן נוזלים מבאר שנובעת מים חיים. הון מהבל ימעט אם עושה אדם תורתו חבילות חבילו' מתמעטת כלומר שוכח ואם קובץ על יד על יד ירבה. והיינו דכתיב לא יחרוך רמיה צידו וגו' פי' אם אינו משבר כנפי העוף שכבר אינה יכולה לפרוח אם מתעסק לצוד אחרת זו פורחת כך השמועה אם אינו שונה אותה הרבה עד שיתיישב בלבו אלא מתחיל אחרת משכח הראשונה. והיה כעץ שתול שמשלח (א) שרשים וענפים ולא נעוץ ועומד בלבד פלגי מים כלומר שתול על נהרות הרבה מיכן אמרו כל הלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם:

(א) נראה מדברי רבינו שהיה גורס כעץ שתול ולא נעוץ ועומד ומפלגי מים מפיק לדרשא דהלומד מרב אחד וכו'.

SHAS MOZNAIM